
CURIERUL de FIZICĂ

Publicație a Societății Române de Fizică • Anul VIII • Nr. 4 (**23**) • decembrie 1997

Un om al istoriei: Gheorghe Manu

Timp de o jumătate de secol numele lui Gheorghe Manu a fost acoperit de cea mai adâncă tăcere. Adevărul astfel, o dată în plus, viziunea lui Orwell:

„Posteritatea nu va auzi niciodată vorbindu-se de tine. Din tine nu va rămâne nimic, nici măcar un nume într-un registru, sau o amintire într-un creier viu. Nu vei fi existat vreodată...” (George Orwell, «1984»)

1. Familia

Orice prezentare biografică a lui Gheorghe Manu începe cu notarea faptului că descinde dintr-o familie ilustră. Dacă nu se insistă însă în mod deosebit asupra detaliilor genealogice este dintr-o „democratică” prejudecată, bine susținută dealtfel de statistica realității. Nu este totuși exclus ca, în cazul de față, „arhondologia” să nu fie cu totul gratuită și nelalocul ei.

Încercând să recompunem din frânturi de informație copleșitoarea sa personalitate, ne-am întreat adesea care au putut fi resorturile intransigenței și supremei sale rezistențe morale. Nici inteligența, nici erudiția sa – excepționale ambele, așa cum atestă toți cei care l-au cunoscut – nu oferă, ele singure, o explicație. Valorile pentru care a trăit și a murit tragic Gh. Manu trebuie să fi avut cu totul alte rădăcini. Și nu este exclus ca printre ele să nu fi fost lipsită de importanță conștiința că se trăgea din spița domnitorului *Constantin Brâncoveanu*. Este o ipoteză.

Ceea ce știm cu certitudine este că, atunci când, după inimaginabile torturi fizice și morale și nesfârșiți ani de izolare în sinistrele celule ale Aiudului, i s-a oferit salvarea în schimbul unui gest de abdicare, el a ales, în deplină luciditate, moartea. În dezbaterea sa interioară în acele momente de cumpănă, paralela cu destinul ilustrului său străbun i-a fost probabil prezentă și, în afară de responsabilitatea față de eul său moral, pentru asumarea condiției eroice, trebuie să fi pledat și imaginea voievodului martir, al cărui descendent era.

Conform tradiției, boierii *Manu* descind dintr-o veche familie geneveză (Manno) stabilită la *Constantinopol* spre sfârșitul veacului al XIV-lea. După căderea Bizanțului, membrii ei – ca și cei ai altor familii fanariote (Rosetti, Caragea) – sunt înalți demnitari ai *Patriarhiei* din *Constantinopol*.

Primul Manu (Manno) atestat în arhivele *Patriarhiei* este *George*, născut în 1570. Fiul lui, *Manoil* (1610-1699), „mare eclesiarh”, este unul din fondatorii *Academiei* grecești din *Constantinopol*, important focar cultural al întregului Orient ortodox. Printre descendenții lui, un mare dragoman al Porții (un fel de secretar de stat pentru afaceri externe), un mare dragoman al flotei otomane și, înaintea acesora, *Manoil Manu* (1670-1745), mare logofăt al *Patriarhiei* și totodată, reprezentant (*capuchehaia*) al domnitorului *Constantin Mavrocordat* la *Înalta Poartă*. Probabil prin această legătură, ajunge în Țara Românească fiul său, *Mihail* (1695-1754).

Urmașii lui vor ocupa aici înalte dregătorii și se vor înrudi prin alianță cu marile familii autohtone (Bălăceanu, Balș, Filipescu, Florescu, Golescu, Grădișteanu, Greceanu, Cretzulescu, Văcărescu, ș.a.) și împământenite (*Cantacuzino*, *Caragea*, *Ghica*, *Ipsilanti*, *Mavrogheni*, *Moruzzi*, *Rosetti*, *Sturdza*, *Sutzu*).

Până la sfârșitul secolului XIX, familia va număra: un mare ban, patru mari vornici, cinci mari logofeți, patru mari postelnici, trei mari hatmani. Dintre acești boieri veliți,

trebuie să-l menționăm pe marele vornic și caimacam (loçtiitor domnesc), *Mihail Manu* (1762-1838). În pofida originii familiei sale, el este, alături de frații *Dinicu* și *lordache Golescu* și de „pământeni”, *Câmpineanu*, *Filipescu* și *Văcărescu*, unul dintre boierii care pregătesc mișcarea antifanariotă a lui *Tudor Vladimirescu*. Soția lui este *Smaranda Văcărescu*, a cărei bunică, *Safta* (căsătorită *Kretzulescu*), este fiica domnitorului *Constantin Brâncoveanu*.

Nepotul marelui vornic *Mihail Manu* și al *Smarandei* este generalul *George Manu* (1833-1911), comandant de divizie în războiul de independență și personalitate marcantă a Partidului Conservator. Ministru de război în guvernul *Th. Rosetti* – *Lascăr Catargiu*, el devine prim-ministru în anii 1889-1891.

Fiul lui, *Ioan Manu* (*1872), este tatăl lui *Gheorghe Manu*.

Pe linie maternă, *Gheorghe Manu* se trage din „ramura Șerban-Vodă” a familiei *Cantacuzino*. Mama lui este *Elisabeta (Zetta) Cantacuzino* (*1877), fiica unuia dintre primii industriași români, inginerul *Iancu Cantacuzino* (1847-1911), constructorul căii ferate *București-Predeal* și fondatorul primei fabrici de ciment din România.

Este de notat faptul că unul dintre frații *Zettei Manu* era generalul *George (Zizi) Cantacuzino-Grănicerul* (1869-1937), viitorul președinte al partidului „Totul pentru Țară”, ceea ce nu va fi fără urmări în opțiunea politică a nepotului său.

2. Gheorghe Manu, fizician

Gh. Manu s-a născut la 13 feb. 1903 în *București*, ca primul dintre copiii magistratului (Consilier la Curtea de Casație) *Ioan Manu*. Va mai avea un frate și două surori.

Școala a urmat-o ca elev particular, cu excepția ultimelor două clase de liceu, absolvite în Franța, la *Nancy*.

După studii la Facultatea de Științe a Universității din *București*, și-a luat licența – atât în *fizico-chimică* cât și în *matematică* – în 1925. Pleacă apoi în Franța, spre a-și pregăti certificatul de studii superioare în *chimie fizică* și *radioactivitate*, pe care Facultatea de Științe din *Paris* i-l va acorda în 1926. Pentru elaborarea lucrării sale de doctorat, va lucra în anii 1927-1934 în laboratoarele doamnei *Curie* (Institut de Radium), frecventând în paralel la *Sorbona* și *College de France*, cursurile lui *Louis de Broglie*, *Paul Langevin*, *E. Bloch* ș.a.

A abordat domeniul – pe atunci nou – al *absorbției radiației α în materie*. Rezultatele experimentale obținute și compararea lor cu teoria sunt publicate în *Comptes Rendus de l'Académie des Sciences (C.R.) Paris*, în notele:

1) *Sur le ralentissement des rayons α du ThC' dans l'air* (C.R. **194**, (1932), 1235-1237)

2) *Le ralentissement des rayons α dans l'air et la théorie de Bethe* (C.R., **194**, (1932), 1813-1815)

3) *Sur le ralentissement des rayons α dans l'hydrogène* (C.R. **197**, (1933), 47-49)

4) *Sur le ralentissement des rayons α : Comparaison entre la théorie et l'expérience* (C.R. **197**, (1933), 319-322)

Rezultatele experimentale comunicate în (1) și (3) au fost preluate și discutate de *Bethe-Livingston*, Rev. Mod. Phys. **9**, (1937), 261,267 și figurează în tabelele *Landolt-Bornstein* (Erg. Bd.III, T. II, 1311).

Confruntarea datelor experimentale ale lui Manu cu teoria (Bethe, Bloch), discutată în (2), este menționată în *Rosenblum*, Origine des rayons γ , Hermann, Paris, 1932.

Gh. Manu și-a susținut disertația de doctorat, „Recherches sur l'Absorption des Rayons α ”, la 5 iulie 1933 la Universitatea din Paris, comisia fiind formată din Marie Curie – președinte, Jean Perrin și A. Debiere – membri. Teza a fost publicată în

5) *Annales de Physique, seria XI, t.1, (1934) 407-531.*

Întrucât ea a fost, în epocă, cea mai completă expunere a problemei interacției radiației α cu materia și conținea date de mare acuratețe pentru absorbția alfa în aer, Hidrogen, Helium, Neon și Argon, lucrarea (5) a avut un impact deosebit, fiind citată în numeroase lucrări [Naidu: Ann.Phys. **1**, (1934), 72 și J. de Phys. **5** (1934), 574; Schulze: Zeitschr. F. Phys. **94** (1935), 104; Oliphant, Kempton, Rutherford: Proc. Roy. Soc. **149**, (1935), 406; Rayton și Wilkins: Phys. Rev. **51** (1937), 824; Livingston et al.: Phys.Rev. **51** (1935), 835 etc.] și tratate: [M. Curie, Radioactivité, Hermann, Paris (1935) pp. 234, 263; F. Rasetti, Elements of Nuclear Physics, Blackie, London (1937) p.46 ș.a.].

Întreprinzând o generalizare teoretică a rezultatelor experimentale obținute în lucrările mai sus citate, Gh. Manu trasează diagramele de variație a parcursului radiației corpusculare (protoni și particule alfa) în funcție de vitezele inițiale în studiu:

6) *Sur l'absorption des rayons α et des rayons H par la matière: parcours, pouvoirs de ralentissement* (J. de Physique, VII, t.5, (1934), 628-634).

Rezultatele calculului lui Manu sunt verificate experimental de *Parkinson et al.* (Phys. Rev. **52** (1937), 75; **52** (1937), 247), și utilizate într-o bogată literatură de specialitate. [E.O. Lawrence et al. Phys. Rev. **48** (1935), 493; *Bonner and Burbaker*, Phys. Rev. **48** (1935), 742; **49** (1936), 16; *Delsasso et al.*, Phys. Rev. **48** (1935), 846; *A. H. Snell*, Phys. Rev. **49** (1936), 555; *Fowler et al.*, Phys. Rev. **49** (1936), 561; *Doolittle*, Phys. Rev. **49** (1936), 779; *Roberts et al.*, Phys. Rev. **49** (1936), 783; *Cork and Lawrence*, Phys. Rev. **49** (1936) 788; *Benett*, Proc. Roy. Soc. **155** (1936), 419; *Allen*, Phys. Rev. **51** (1937), 183; *Newson*, Phys. Rev. **51** (1937), 620; *Thornton*, Phys.Rev. **51** (1937), 893, *Williams et al.*, Phys.Rev., **52** (1937), 390; *Kraus and Cork*, Phys. Rev. **52** (1937), 763; *Bethe and Livingston*, Rev. Mod. Phys. **9** (1937), 373; *Kanne*, Phys. Rev. **52** (1937), 266].

Rezultatele calculate în (6) au fost verificate indirect, aplicând maselor și parcurșurilor particulelor de transmutare ecuația generală de echivalență a lui Einstein și teoremele de conservare. Metoda de calcul și rezultatele sunt expuse în:

7) *Sur la relation entre l'énergie cinétique et le parcours des protons. Cas des transmutations artificielles* (C.R., **204** (1937), 1244-1246) și

8) *Sur le parcours des particules de transmutation. Masses des noyaux légers et vérification de théories de l'absorption.* (Bull. Soc. Roum. Phys. **38** (1937), 51-80)

Frânarea radiației α în folii de Magneziu, Zinc, și Molibden este studiată în lucrarea:

9) *Sur le ralentissement des rayons α dans le magnésium, le zinc et le molybdène* (Bull. Soc. Roum. Phys. **41** (1940), 33-41).

Cu toate că doamna Curie îi propusese să rămână definitiv în laboratoarele institutului de radioactivitate din Paris, Gheorghe Manu decide să se întoarcă în țară. La 1 nov. 1935 își ia în primire funcția de asistent la *Catedra de Fizică Moleculară, Acustică și Optică* (a profesorului *Eugen Bădărău*) de la *Facultatea de Științe a Universității din București*.

Își va continua aici activitatea științifică, conlucrând cu bunul său prieten *Șerban Țițeica*. (Printr-o trainică prietenie va fi legat și de *Radu Țițeica*, pe atunci asistent la aceeași catedră).

Pe lângă comunicările de strictă specialitate, Gh. Manu a publicat în revista „Natura” un număr de articole de interes mai general, ca de ex. „Razele cosmice” (1935), „Evoluția ideilor în Fizică de la 1800 până azi”, (1936).

Notabilă este și neobosita sa activitate în comitetul de conducere a *Societății române de Fizică*, al cărei secretar (iar mai târziu, casier) este din 1936 până în 1945.

Expunerile lui clare și riguroase din ședințele Societății au avut darul de a familiariza auditoriul cu domeniul, puțin cunoscut în epocă, al fizicii nucleare și de a-l ține la curent cu progresele în materie. Iată câteva din titlurile prelegerilor sale: *Transmutări prin raze α și neutronul, Transmutări prin particule accelerate, Pozitroni, Radioelemente artificiale, Structura și stabilitatea nucleului, Date noi despre razele cosmice* (1936); *Despre parcursul particulelor de transmutare* (1937); *Transmutarea Uraniului și Toriului, Momente nucleare* (1940). La Colocviul de fizică, organizat în 1937 de profesorul *Eugen Bădărău*, Gh. Manu ține două conferințe despre neutronii lenți și una privind efectul fotoelectric nuclear.

Profesorul *Gheorghe Țițeica* l-a îndemnat să strângă într-o monografie materialul expus în incitantele sale comunicări din cadrul Societății de fizică și astfel a văzut lumina tiparului, în 1940, volumul I al **primului** tratat de *Fizică nucleară* din țara noastră. (El apărea, ca al treilea titlu, în seria de monografii științifice editate de *Academia Română*). Acest prim volum conținea capitolele consacrate *structurii atomului, structurii nucleului, momentelor nucleare și radioactivității*. Volumul II ar fi urmat să trateze *problema transmutărilor nucleare*, iar Volumul III, *teoria nucleului*.

Cursul istoriei a fost însă de așa natură, încât ultimele două volume ale tratatului au rămas în manuscris.

3. Activitatea civică

Întors în țară după un deceniu de absență, Gheorghe Manu nu s-a putut nici adapta, nici resemna cu realitățile sociale ale României interbelice. Politicianism, corupție, imoralitate publică; la „porțile orientului” totul era posibil! România era foarte departe de ceea ce speraseră el și foștii lui colegi din „generația de la '22”. Așa a ajuns Gh. Manu, ca mulți dintre congenerii săi, în rândurile *Mișcării legionare*: Cei tineri simțeau nevoia unei schimbări radicale, care să regenereze atât individul cât și societatea. Formația politică al cărei discurs și acțiune corespundeau

acestei aspirații – și *iluziei* că realizarea ei ar fi posibilă – era, în epocă, *Mișcarea legionară*: „O considerabilă porție, dacă nu chiar majoritatea studențimii românești din perioada interbelică simpatiza cu Legiunea, iar conducerea acesteia era compusă din mulți intelectuali cu o bună situație”, spune *N. Nagy-Talavera*, autorul uneia dintre cele mai pertinente analize ale mișcărilor de extremă dreaptă în estul Europei. (Cartea sa „Fascismul în Ungaria și România” a apărut recent în traducere românească în editura Hasefer). El explică popularitatea Mișcării în acei ani, prin aceea că ea reprezenta „manifestarea sinceră a angajamentului ... față de reforma socială” (p. 483).

Cu toate că Gheorghe Manu a aderat la Mișcare în toamna 1937 – momentul de apogeu al Legiunii – activismul său nu a depășit, în perioada antebelică, sfera preocupărilor universitare. Este bunăoară surprinzător că, la alegerile din 1937, în pofida numelui, titlurilor academice și, în definitiv, vârstei sale – căci împlinea 35 de ani, ceea ce îl clasa printre „bătrânii” Mișcării – el nu figurează în listele electorale ale partidului (în care erau prezenți ceilalți asistenți legionari din Facultatea de Științe: Nicoară Iordache, Gheorghe Macrin dela Fizico-Chimice și Luca Teodoriu de la Matematici).

În toamna lui 1940, în timpul scurtei guvernări legionare, îl găsim activ doar ca „șef al cercului de studii legionare” de la Facultatea de științe. N-ar exista deci indicii că, în acel moment, ar fi avut intenția de a intra în viața cetății altfel decât în calitate de dascăl și om de știință.

În timpul războiului însă, Gheorghe Manu a fost solicitat să intre în comandament, întrucât organizația din țară – ilegală după 23 ian. 1941 – era în carență de personalități: Legiunea fusese „decapitată” în urma asasinării șefilor ei în 1938 și 1939, iar ceea ce rămăsese din conducere se găsea acum în exil sau în temniță. În aceste condiții, Manu a devenit, în 1943, *comandant interimar* al Legiunii.

Deocamdată însă, în primii ani după întoarcerea sa în țară, Gh. Manu s-a concentrat în acțiunile sale „civice” asupra unor chestiuni punctuale, legate de *viața universitară*.

Una dintre cele mai evidente racile ale acesteia se manifesta în selecția cadrelor didactice. Evident, comparând cu ceea ce urma să se întâmple în deceniul următor, abaterile de la criteriul competenței profesionale par minore, dar, privite cu exigențele mult mai puțin resemnate ale acelor ani, ele păreau scandaloase.

În principiu, conform legislației în vigoare, ocuparea catedrelor și conferințelor universitare era supusă unor foarte severe criterii de valoare: concursurile erau pretențioase și legiutorul luase o sumă de măsuri menite să blocheze avansările nemeritate.

„Pe teren”, situația diferea însă mult de cea ideală; Primau adesea relațiile politice sau de clan. Într-un număr trecut al *Curierului de Fizică* (nr.1, 1997, p. 20), am încercat să ilustrăm această stare de fapt, prin exemplul particular al comisiei care l-a respins pe Șerban Titeica la un concurs în care superioritatea lui fusese indiscutabilă. Am amintit acolo și rolul pe care l-a jucat Gh. Manu în demascarea manevrelor oculte, care urmau să privilegieze, în respectul concurs, o non-valoare.

În aceeași ordine de acțiune, el s-a implicat și în dezvăluirea stratagemelor menite să ofere o catedră universitară unui înalt funcționar din Ministerul Învățământului. În cazul acestuia, confreria ocultă – „Falanga” – care devenise celebră, ca sursă a unor sinecure universitare, fusese

obligată să asigure protejatului său nu doar *catedra*, ci și condiția *sine qua non* a acesteia, doctoratul. Cât de abuzive fuseseră ambele operații, reiese din articolul lui Gheorghe Manu din *Buna Vestire* (an II, nr.270), intitulat „O palmă pentru știința românească”.

Doctoratul directorului I.P. e înfățișat cu ironie:

„Rog pe orice fizician de bună credință, pe orice inginer electrician cu oarecare știință de carte și chiar pe orice cărturar cu noțiuni de gramatică, dacă vrea să rădă puțin, să citească această teză, publicată în 1933 la Cartea Românească sub titlul «Contribuțiuni la studiul despre natura oscilantă a scînteii electrice». Stilul, înălțimea gândirii științifice, precizia experiențelor, siguranța concluziilor și mai cu seamă modestia autorului, privite sub unghiul comicalului, sunt de neîntrecut...”

Urmează, relateate cu indignare, mașinațiile pentru obținerea catedrei. După ce, cu o teză hilară și o lucrare științifică la care contribuția lui fusese minoră, își cucerise statutul științific necesar, directorul general din Minister reușește să creeze o catedră, iar apoi se înscrie la concursul pentru ocuparea ei:

„Din nefericire pentru d-sa, se mai înscriu și alți candidați... Bineînțeles concursul nu s-a ținut și prin manevrele unor prieteni, dl. I.P. a fost numit direct, pe baza lucrărilor semnate, dar nu făcute, de d-sa, deci pe bază de înșelăciune”.

Apoi, ca „o palmă pentru știința românească”, directorul-profesor fusese avansat și în Minister, fiind numit *secretar general*.

Poate am fi trecut peste acest episod publicistic din biografia lui Gh. Manu, dacă el nu ar fi declanșat consecințe mai grave.

Pentru buna situare în istorie, să observăm că articolul în chestiune este datat 23 ian. 1938. Câteva zile mai târziu, în 10 februarie, are loc lovitura de Stat a lui Carol II și urmează în avalanșă decretele care instaurează dictatura regală: se instituie starea de asediu (11 feb.), sunt suprimate partidele politice (17 feb.), e promulgată noua Constituție (27 feb.), iar la 4 martie, este publicat „Decretul 1066”, care suspendă inamovibilitatea funcționarilor publici, permițând ca cei incozi din punct de vedere politic să fie înlăturați.

Demnitarilor atacați în presă se vor grăbi să utilizeze *pro domo* această nouă lege: La nici două săptămâni după publicarea ei, directorul general al învățământului superior din MEN depune pe masa ministrului un referat prin care cere ca, în temeiul ei, să fie sancționați trei membri ai corpului didactic al Universității din București: **P.P.Stănescu, Radu Demetrescu-Gyr și Gheorghe Manu**. Ca și Gh. Manu, P.P. Stănescu – șef de lucrări la Științe Naturale și Gyr – asistent la Litere, protestaseră în presă împotriva binecunoscutelor abuzuri din Universitatea bucureșteană.

După citarea și discutarea articolelor incriminate, consacrate toate „oculte” universitare, referatul conchide:

„Faptele arătate ... dovedesc o atitudine concertată în vederea propagării dezordinei morale în învățământul superior și cu scopul de a surpa respectul în corpul profesoral și în autorități ... un exemplu primejdios pentru studenți, [care] amenință buna funcționare a învățământului. Ca atare, vă rog, Domnule Ministru, să binevoiți a lua cunoștință și a dispune să se ia măsurile potrivite cu noua situație de drept, creată prin Decretul Lege din 4 Martie 1938.

Director General al Învățământului Superior, (ss) Kirițescu“

Prin decizie ministerială, se instituie deci o comisie specială, care urma să avizeze asupra „culpei” lui Gh. Manu. Concluzia ei este că: „Dl. Gh. Manu a adus injurii și ofense unui profesor din învățământul superior și delegat Secretar General în Ministerul Educației Naționale” și „că această faptă, deși gravă, totuși ținând seama că învinuitul se găsește la prima abatere, urmează a i se aplica o pedeapsă mai mică decât aceea cuvenită faptei sale.” Recomandarea este deci „să se aplice D-lui Gh. Manu ... suspendarea pe trei luni, cu pierderea salariului și a dreptului de gradație pe acest timp.”

Pe marginea acestui text al comisiei universitare de avizare, **Armand Călinescu**, la acea dată ministru *ad interim* la Educația Națională (și totodată ministru de interne), face o observație surprinzătoare, demonstrând că raportul dintre obiectivitatea „puterii” și cea a universitarilor nu este întotdeauna cel la care ne-am așteptat. După ce, pe textul avizului care i-a fost înaintat, marchează cu un mare semn de întrebare afirmația că „articolul incriminat, publicat de Dl. Gh. Manu, nu îndeplinește condițiile necesare unei critici științifice, ci cuprinde o serie de injurii și afirmațiuni aduse cu scopul de-a batjocori activitatea științifică a unui profesor din învățământul superior...”, Armand Călinescu notează *in margo* :

„Nu aprob avizul. Este dificil să se stabilească în fapt unde încetează *critica științifică* și unde începe *afirmația cu scopul de-a batjocori* ! În orice caz, discutarea activității științifice a unui profesor, fie el chiar secretar general de ministru, nu poate servi de bază morală aplicației unei sancțiuni disciplinare de către însuși ministru în care funcționează cel criticat.” – 27 VI (ss) Călinescu.

Iată un neașteptat bun simț etic și juridic sub pana celui care peste câteva luni nu va ezita să dispună asasinarea adversarilor săi politici ! Este în același timp dovada faptului că suspendarea lui Gh. Manu a fost efectiv un act de răzbunare al demnitarilor din ministru și nu – așa cum mulți erau tentați să o creadă – una din numeroasele măsuri îndreptate împotriva Gărzii de Fier prin care debutase noul regim. Cu toate puternicele lui sentimente anti-legionare, Armand Călinescu a reușit să fie obiectiv în acest caz.

Ministru avea de altfel în față două *memorii* ale lui Gheorghe Manu (datate 13 martie și 26 martie), convingătoare prin strânsa lor argumentare.

Ele enunță, justifică și documentează *in extenso* acuzațiile cuprinse în articolul din *Buna Vestire*. Cu regret renunțăm, din cauza spațiului, la reproducerea unor fragmente din suculenta analiză făcută lucrărilor d-lui P., o amuzantă lectură, punând în evidență nu doar rigoarea autorului, ci și un deosebit simț al umorului.

Încheierea memoriului din 26 martie conține însă o *profesiune de credință*, care trebuie reținută:

„Personal, nu am cu dl. P. absolut nimic. D-sa nu mi-a făcut nimic, nici în bine, nici în rău. Dacă am crezut de datoria mea să denunț pe dl.P., am făcut-o din mai multe motive:

a) În ce privește teza și neplăcerile din străinătate. Sunt doctor în științele fizice și am lucrat ani de zile în străinătate, unde am foarte bune prietenii. Țin la prestigiul titlului meu și țin la prestigiul științei românești peste hotare. Nu sunt singurul. Oamenii ca Horia Hulubei, Aurel Ionescu, Radu și Serban Țițeica și încă unii ... au făcut ce au putut

pentru a susține în sferele științifice internaționale începutul de renume al fizicii românești (subl.n) Este firesc ca aceiași oameni să nu poată admite cu inima ușoară ca un nechemat, lipsit de orice cultură, să compromită acel început. Iar dacă nechematul le răspunde balcanic că un director general știe neapărat mai multă fizică decât un simplu conferențiar sau asistent, este tot atât de firesc ca acești oameni să-i rădă în nas.

b) În ce privește ultimele capete de acuzare, acelea prin care dl. P. se poate încadra în codul penal, nu pot decât să repet...este de datoria oricărui om cinstit să le înfiereze și faptul că am făcut-o eu nu e decât o simplă întâmplare. S-a nimerit să fiu, dintre toți colegii mei de la Facultatea de Științe care cunoșteau faptele, singurul a cărui modestă situație materială îi permitea să înfrunte anumite riscuri“.

Aceeași convingere că independența lui materială nu este un privilegiu, ci o obligație, este subliniată și în textul primului memoriu:

„Toți colegii mei de la Facultatea de Științe gândesc la fel și ar fi făcut fără îndoială ca și mine, dacă nu s-ar fi temut de ceea ce mi se întâmplă mie acum. Eu nu aveam această scuză, deoarece modesta mea situație materială îmi permite să înfrunt riscul.

4. Anii tulburi

După ridicarea sancțiunii din 1938, cariera universitară a lui Gheorghe Manu pare a se fi desfășurat (relativ) normal, chiar dacă epoca va fi pradă unor profunde zguduirii. Evident, cu statutul său științific și la vârsta sa, Gh. Manu ar fi avut tot dreptul să aspire la o catedră, sau cel puțin o conferință universitară.

Un rol important în ținerea sa pe loc, ca asistent, trebuie să-l fi jucat, în anii războiului, trecutul său legionar. Cu tot efortul celor pe care-i incomoda vigilența lui moralizatoare, nu s-a putut demonstra participarea lui la „Rebeliune”, așa că nu a fost nici întemnițat, nici îndepărtat din învățământ în timpul dictaturii antonesciene.

Între timp, luase ființă catedra de *Structura Materiei* și la insistențele repetate ale profesorului Horia Hulubei, este creată, în cadrul ei, o conferință de *Radioactivitate*. Gheorghe Manu este numit titular al ei la 25 apr. 1945.

Este însă prea târziu ; O ironie a soartei, aproape ...

Din noiembrie 1944 funcționează deja „Comisiile de triere a legionarilor”, care propun internarea în lagăr a membrilor Mișcării, chiar dacă nu au avut funcții notabile în cele trei luni ale „Statului Național Legionar“.

Dosarele întocmite în această acțiune devin grave piese de acuzare în fața *Comisiilor de epurare*, instituite și ele în aceeași perioadă, în vederea „purificării administrației publice“.

În această primă etapă a procesului de „epurare”, sancțiunile nu sunt neapărat definitive; în cazurile „ușoare”, cei în cauză sunt doar *suspendați* pentru un număr de luni sau de ani. Spre deosebire de ceea ce se va întâmpla mai târziu – în campaniile de epurare din anii 1947, 1949 etc. – comisiile mai admit contestații și revizuirii.

A fost acesta și cazul lui Gh. Manu, căci la 23 mai 1945, rectoratul Universității comunică Ministerului că:

„În ziua de vineri 18 mai, a.c., s-a întrunit ... comisiunea

de revizuire a personalului didactic și administrativ și a luat în reexaminare cazul D-lui conferențiar Gh. Manu de la Facultatea de Științe, și propune reducerea sancțiunii la o suspendare pe timp de un an". (În *Monitorul Oficial* nr. 134 din 16 iunie 1945 apare și Decretul Regal în acest sens).

În aceeași perioadă însă, arestările sunt în curs și adesea cei supuși dezbaterilor în comisiile de epurare nu se mai află în libertate, ci sunt internați în lagărul de la Caracal.

În orice caz, în temeiul legii 217 din martie 1945, epurarea urma să atragă după sine internarea în lagăr, de vreme ce, în art. 10, se preciza că:

„Funcționarii și salariații îndepărtați din serviciu, pentru acțiunile prevăzute la art. 2 și 3, vor fi întrebuințați la muncă obligatorie în serviciul Statului, în lagăre speciale”

În consecință, Gh. Manu nu așteaptă trecerea anului de penitență și este obligat să intre în „ilegalitate”.

Din acest moment, se va consacra exclusiv activității politice și Mișcării de rezistență națională anticomunistă.

5. Rezistența

Imediat după 23 august 1944, scena politică românească a fost dominată de ofensiva comuniștilor pentru cucerirea puterii politice sub atotputernica protecție a armatei sovietice. Cei conștienți de marele pericol al bolșevizării forțate a țării își puteau pune speranța în acel moment fie

1) în faptul că aliații *anglo-americani* vor putea fi convinși să renunțe la tot mai evidentă lor pasivitate în fața expansiunii rusești, fie

2) într-o *acțiune concertată* a tuturor energiilor naționale, în efortul de-a împiedica instalarea regimului comunist.

În aceste două direcții s-a orientat și activitatea lui Gh. Manu în anii tragici care au urmat după armistițiu.

Din relatările celor care l-au cunoscut, știm că Gh. Manu era un analist lucid al realităților politice. În primii ani ai ofensivei politico – militare hitleriste bunăoară, când opinia publică era copleșită de mitul invincibilității armatei germane, el era ferm convins că Germania va pierde în cele din urmă războiul. Făcuse un bilanț riguros al forțelor și resuselor și rezultatul „calculului” nu-i lăsase nici o îndoială. Profesorul *Radu Grigorovici* și-l amintește, ajungând la această concluzie, în fața tablei pe care schițase cu o mână sigură harta Europei, în odaia lui de la Facultatea de Fizică, unde se strânseseră colegii din catedră într-una din zilele fierbinți ale toamnei anului 1939, spre a discuta cursul probabil al evenimentelor viitoare.

Șase ani mai târziu însă, obișnuita sa clarviziune nu l-a mai putut feri de iluzia – împărtășită dealtfel de întreaga societate românească din acea vreme – că puterile occidentale vor avea un cuvânt de spus împotriva comunizării României. Ne având cum să știe că soarta țării era decisă (prin acum celebrul, dar atunci necunoscutul, *acord de procentaj*), a încercat să înfățișeze mediilor anglo – americane importanța strategică a României și pericolul abandonării ei.

Iată cum descrie el însuși – în declarația de la procesul de mai târziu – întâlnirea pe care a avut-o în această intenție în februarie 1945 cu un ziarist englez:

„Am făcut o expunere în care am arătat că România are o situație foarte importantă, determinantă pentru tot sud-estul Europei, că este în interesul statelor anglo-saxo-

ne ca această poziție să nu fie definitiv pierdută pentru ele și am precizat că poziția greacă, pe care ei o apărau în special, era o poziție prea slabă și că interesul lor era să nu fie absenți din România, vecină cu Uniunea Sovietică. Si mi-a răspuns aproape textual ... «noi ... ne-am înșelat ca și Dvs. asupra chestiunii ruse. Am crezut că era mai slabă». (Relatările oficiale ale procesului, care ne-au furnizat citatul, au modificat desigur termenii „incomozii” din luările de cuvânt ale inculpaților: „Chestiunea rusă” însemnează de bună seamă „amenințarea rusă”)

Spre a convinge opinia publică occidentală de pericolul capitulării în fața tendințelor rusești de acaparare a estului Europei, Gheorghe Manu redactează în 1946 cartea **Behind the Iron Curtain**, concentrând în cuprinsul ei un bogat material documentar, privitor la prăbușirea economică și politică a României, supuse controlului sovietic.

Evident, la proces, cartea avea să devină piesă de acuzare:

„Acuzatul Manu a scris o cărțuie clevetitoare, care conținea, alături de generalități tendențioase și născociri pline de răutate și calomnii la adresa regimului existent, și unele informații de spionaj, numind această cărțuie cu un titlu împrumutat de la Goebbels și Churchill, «În dosul cortinei de fier», spune actul de acuzare, în stilul infundabil al epocii.

Pe ce teren urma să cadă în occident cartea lui Manu, ne sugerează, în text și „printre rânduri”, depoziția lui la proces.. Reprezentanții anglo-americani la București erau, în termenii săi, „foarte prudenți” și excelau în a da „răspunsuri diplomatice”.

Spre a trimite în Apus „Behind the Iron Curtain”, Manu îl contactează pe colonelul *John Lovell*, șeful secției *Armată de uscat* din *Misiunea militară americană* în România.

„Chiar din prima conversație, Lovell a accentuat că-i pare bine că există în România un tineret care nu e de acord cu regimul actual din țară. Pe un ton solemn a spus: „Puteți considera aceasta ca un mesaj din partea mea”... După ce i-am dat buletinul informativ (în proces, așa era denumită cartea, n.n.), l-am întrebat dacă era publicabil în America. Mi-a spus să-i dau prilej să-l citească și mi-a adăugat mai apoi că este foarte important ca cu acest prilej să se restabilească între noi relații bune...”. Evaziv!

Mai franc a reacționat generalul *C.V.R. Schuyler*, reprezentantul S.U.A. în *Comisia Aliată de Control*, menită să supravegheze aplicarea *Convenției de Armistițiu* în România:

„...m-a întrebat după ce i-am înmănat cartea: „Ce vrei să fac cu ea?” l-am spus să o citească și să o transmită superiorilor din Washington... Am avut o discuție generală, în care mi-a spus că situația actuală din România **nu** este în vederile guvernului american”

În aceste condiții, singura șansă de salvare a țării – dacă mai rămăsese vreuna – era cea a constituirii unui *front de rezistență*, care să unească toate forțele interne de opoziție.

Spre a contribui la realizarea lui, Gheorghe Manu avusese, începând din martie 1945, întrevederi cu *Mihai Fărcășanu*, șeful tineretului liberal:

„am căutat să-l conving că trebuie să ne opunem unei asemenea câștigări de influență (a partidului comunist, n.n.), că este în interesul Partidului Liberal ca să se producă o colaborare, sau cel puțin o pregătire de colaborare între ei și elementele legionare...”, cu *Ion Mihalache*,

„în același sens ... ca între P.N.T. și în special elemen-

tele lui mai active și elementele legionare să existe... o colaborare".

Și, în fine, cu *Nicolae Petrașcu*, care, revenit din exil, preluase comanda legionarilor din țară:

„Am căutat să-l conving atunci că și elementele legionare care mai rămâneau trebuia să meargă pe acest drum... Am avut mai multe întrevederi cu el și în cadrul acesta, am intrat atunci în conducerea mișcării legionare, ca cel mai apropiat colaborator al lui *Petrașcu* pe teren politic.”

Colaborarea sub această formă cu N. *Petrașcu* nu a durat însă mult; în depozitia sa, Gh. *Manu* afirmă că, în 1945, a făcut parte din *comandamentul* Mișcării legionare doar timp de *trei luni*.

Desprinderea s-a produs în decembrie 1945, când *Nicolae Petrașcu* a încheiat efemerul pact tactic cu *Teohari Georgescu*, convenție prin care legionarii se obligau să renunțe la acțiunile anticomuniste și să predea armele pe care le dețineau, în schimbul eliberării celor înțemnițați și a încetării urmării foștilor membri ai Mișcării. *Manu* nu a fost de acord să se supună acestui compromis, găsind că situația din acel moment nu îngăduia slăbirea luptei anticomuniste.

Păstrând contactul cu partidele istorice prin *Horațiu Comaniciu* (care încorporase un numeros grup legionar în P.N.Ț.), prin inginerul *Ion Puiu* (șef al tineretului P.N.Ț.) și prin *Vintilă V. Brătianu*, *Gheorghe Manu* a luat legătura cu **Mișcarea Națională de Rezistență** (M.N.R.), coordonată de generalul *Aurel Aldea* și de amiralul *Horia Măcelariu*.

Scopul M.N.R. era concentrarea forțelor de opoziție, risipite în diversele grupări mai mult sau mai puțin organizate din țară și pregătirea lor în vederea unei eventuale acțiuni.

Rețeaua de organizații de rezistență a fost însă descoperită și puternic afectată prin arestarea unui număr de membri ai ei în vara 1946. Justiția comunistă a instrumentat în același an procesul „Sumanelor negre”, al cărui rol politic trebuia să fie, printre altele, „compromiterea” partidelor istorice în ajunul alegerilor, prin evidențierea legăturilor lor cu mișcările subterane.

Preambulul procesului a fost un *Comunicat* al *Ministerului de Interne*, publicat la sfârșitul lui iulie 1946 (*Rom. Lib. IV, nr. 598*). Textul lui trece în revistă câteva organizații „subversive” active, printre ele fiind și M.N.R., despre care se spune:

„Generalul *Aldea* a luat conducerea organizației și a făcut legătura cu șefii partidelor istorice. Organizația MNR și-a recrutat elementele de acțiune din tineretul celor două partide istorice și grupuri de fasciști teroriști. Pentru coordonarea activității tineretului, generalul *Aldea* avea în subordine pe *Vintilă V. Brătianu* și *Mihai Fărcășanu*, din partea partidului național liberal *Brătianu*, *Horațiu Comaniciu*, din partea partidului național țărănesc *Maniu* și ***George Manu***, din partea legionarilor”.

În încheierea comunicatului, se aduce la cunoștință că „Ministerul Afacerilor Interne a dispus arestarea celor implicați, după cum urmează: gen. *Aldea*, gen. *Eftimiu*, gen. *Rădescu Nicolae*, *Olteanu Gavril*, *Ilie Lazăr*, *Boșca Mălin*, *Comaniciu Horațiu*, *Fărcășanu Mihai*, amiral *Macelariu Horia*, ***Manu Gheorghe*** etc. (o listă de 76 de nume).

Cu această ocazie devine public faptul că Gh. *Manu* este căutat, spre a fi arestat.

Prieteni apropiați – printre ei, profesorul *Șerban Țițeica* – îl vor mai întâlni din când în când în București, în cei doi ani care vor mai trece până la arestare, timp în care Gh. *Manu* va desfășura o activitate intensă și periculoasă pe frontul anticomunist.

6. Procesul

Speranța de-a mai putea realiza ceva în țară, era însă din ce în ce mai palidă; După falsificarea alegerilor din 1946 și desființarea violentă a P.N.Ț. în anul următor, devenise evident că destinul României era pecetluit.

În consecință, la începutul lui 1948, Gh. *Manu* decide să plece în occident; pe de o parte, pentru a obține audiență în cercurile calificate să influențeze evoluțiile politice din România, pe de altă parte, în intenția de-a coordona „acțiunea tuturor celor fugiți în străinătate sub șefia lui *Rădescu*, inclusiv a legionarilor din străinătate, ca toți să acționeze unitar”, cum va declara el însuși mai târziu.

Plecarea lui *Manu* fusese proiectată pentru ianuarie, dar, întrucât cel care asigura trecerea frontierei era asaltat de solicitări, a trebuit să fie amânată până în martie:

„Și atunci am plecat din București la 17 martie ...cu o călăuză ... Am luat trenul de Timișoara. La Lugoj, autoritățile au luat măsuri de verificare a trenului. Mulțumită faptului că am avut acte false, am trecut de acest control, însă călăuză s-a speriat și a spus că e imprudent să trecem mai departe. Ne-am întors în București, unde am fost arestat”.

Gheorghe Manu a fost implicat în „Procesul grupului de complotiști, spioni și sabotori”, (cunoscut și sub numele de „Proces al mării finanțe”), care s-a judecat între 27 oct. și 2 nov. 1948 de către Tribunalul Militar din București.

Scopul ideologic al procesului era să demonstreze „cârdășia dintre capitaliști, legionari și imperialiștii anglo-americani”, în vederea răsturnării noului regim „democratic” al R.P.R. *Capitaliștii* erau reprezentați prin *Alexandru Popp* – director general al uzinelor „Reșița”, *Ioan Bujoiu* – director general al societății „Petroșani” și proprietar al societății „Lupeni”, *Dumitru Gheorghiu* – director general la „Creditul Minier”, *Alexandru Balș* – de la societatea *Petroșani*, iar legionarii prin *Nicolae Petrașcu*, *Eugen Teodorescu* și *Nistor Chioreanu*.

Manu a fost implicat în cauză, drept trăsătură de unire între cele două grupuri, care nu puteau fi altfel racordate, întrucât acțiunile lor anticomuniste, chiar dacă avuseseră loc simultan, se desfășuraseră fără vreo legătură între ele. Deoarece Gh. *Manu* era, pe de o parte vechi legionar, iar pe de altă parte, fusese unul dintre organizatorii *Mișcării Naționale de Rezistență*, la care aderaseră și *Popp*, *Bujoiu*, *Balș* și *Gheorghiu*, el a figurat drept liantul artificial al celor două grupări.

Coinculpați mai erau profesorii *Nicolae Mărgineanu*, *Gheorghe Bontilă* și amiralul *Horia Măcelariu*.

Instrucția procesului a fost cumplită.

Cartea profesorului N. *Mărgineanu*, *Amfiteatre și Închisori*, (Ed. *Dacia*, 1991), conține fragmente cutremurătoare, relatând inimaginabilele torturi la care au fost supuși în anchetă cei implicați, spre a recunoaște legături inexistente și acțiuni care nu avuseseră loc. În cursul anchetei din vara 1948, traiectoria profesorului *Mărgineanu* se intersectează cu cea a lui *Manu* la *Malmaison*. Noapte de noapte,

ședințele de „declarații” alternează cu cele de schingiuire:

„După o atare noapte, profesorul George Manu ... și-a tăiat venele cu muchea barei de fier a patului. În timpul cât eram scos la toaletă, la reîntoarcere, observam în partea opusă a coridorului două celule cu ușa deschisă și un gardian așezat pe scaun în fața celei. De la Manu am aflat că în una era el, iar în cealaltă, Pătrășcanu, supravegheați fiind să nu se sinucidă” (loc. cit., 152).

Iată cum descrie tot profesorul Mărgineanu scena sinistrului spectacol care a fost *Procesul grupului de complotiști, spioni și sabotori*:

„În dimineața zilei de 28 octombrie am fost conduși în sala de festivități a Scolii de Război. Sala era plină de lume și nu mai era un scaun liber, nici în sală, nici în balcoane, cu excepția unor fotolii din rândul prim. Anchetatorii de la Minister și de la Malmaison erau și ei prezenți. În cursul dezbaterilor, au venit Ana Pauker, Avram Bunaciu, Teohari Georgescu și alți miniștri. Au fost aduși și foarte mulți gazetari străini, cu sentimente procomuniste desigur. În atari condiții de asistență atât de aleasă, grefierul a citit actul de trimitere în judecată în foarte mare grabă, deoarece, având peste 50 de pagini, lectura a durat peste două ore. Pe de altă parte nu trebuia să se bage de seamă că între actul de acuzare și rezumatul lui, apărut în ziare, erau deosebiri flagrante”. (loc. cit., 186).

Alte detalii în memorialul lui *Nistor Chioreanu (Morminte vii, Ed. Institutul European, Iași, 1992)*:

„A doua zi, ... publicul din sală, ales pe sprânceană și adus de pe la toate întreprinderile mari, ne-a primit cu huiduieli și... cu strigăte: „La moarte! La moarte!” Afară, în stradă, alte sute de muncitori fuseseră scoși din producție și aduși aici, să strige: „Să fie condamnați la moarte dușmanii poporului și trădătorii de țară!” Cu toate că agitatorii le făceau semne și-i îndemneau în tot felul, masa de muncitori, aduși aici cu sila, nu se arăta prea pornită împotriva noastră” (loc. cit., 182)

Curtea era prezidată de celebrul *Alexandru Petrescu*, de curând avansat general. Fusesse directorul general al penitenciarelor în timpul dictaturii antonesciene, și ca atare, după 23 august, fusesse eliminat din magistratură și chiar arestat. I s-a oferit însă „reabilitarea”, cu condiția de-a deveni instrumentul docil al noii justiții comuniste. „Piatra de încercare” a fost procesul lui *Iuliu Maniu* din vara 1947. S-a achitat cu această ocazie atât de excesiv de obligațiile asumate, încât după proces, a fost avansat, decorat și destinat unei cariere triumfale în justiția militară a epocii staliniste.

Cât despre *apărare*, iată comentariile supraviețuitorilor:

N. Chioreanu (loc. cit. 188): „Fiecare din nelegionari, plus George Manu, și-au angajat avocați cu onorariu... și deoarece i-au plătit, toți se așteptau să fie apărați, nu acuzați de apărătorii lor. – Mie, am zis eu, mi s-a părut că cel care a bătut recordul lichelismului a fost Ionel Teodoreanu. (Era avocatul lui Gh. Manu. n.n.). În afară că este un foarte bun scriitor, este tot așa de bun avocat. L-am auzit pledând de câteva ori... și pentru nimic în lume, nu m-aș fi așteptat să-l văd acum într-o postură atât de lamentabilă. Un om care a scris atâtea cărți, cum poate să-și risipească cu atâta ușurință capitalul moral pe care îl are? – Colegul lui de scris, Sadoveanu e mai bun? interveni Balș. Nu-i tot o lichea patentată, ca și acesta? Te înșeli dacă crezi că

ăștia au capitaluri morale. Aștia, așa scriitori cum sunt, nu știu ce este acela capital moral. În schimb, știu foarte bine, ce este un capital material și sunt gata la cele mai mari infamii pentru a-l obține...”

N. Mărgineanu (loc. cit. 190): „[avocații] s-au mulțumit cu toții să elogieze clemența acuzării și să se înfioare și ei de crimele noastre abominabile, cerând convenita pedeapsă. Figura cea mai abjectă a fost Paraschivescu -Bălăceanu, care l-a apărat pe Popp, dar prea departe de insinuările lui murdare, n-a fost nici Ionel Teodoreanu, autorul „Medele- nilor”, care l-a apărat pe Manu ca și funia pe spânzurat. După ce a terminat pledoaria, a profitat de faptul că generalul Petrescu a ridicat ședința, iar lumea s-a ridicat să plece și a venit repede la Manu, care i-a întors spatele. L-a tras de mâneca hainei și i-a șoptit încet: “N-am putut altfel, dar n-are importanță, căci în curând o să fiți liberi.”

Depoziția lui Gh. Manu în instanță pare a fi reprodusă relativ fidel în expunerea oficială a procesului. (*Procesul grupului de complotiști, spioni și sabotori, Editura de Stat, București, 1948*). Stilul său articulat, precis și sobru, este ușor de recunoscut. „Rectificările” în text ale editorului sunt și ele transparente: „Behind the Iron Curtain” este denumit „buletin informativ”, iar ceea ce în termenii lui Manu trebuie să fi fost „grupuri de rezistență”, este „tradus” prin „grupuri subversive”.

În actul de acuzare figurează și episodul, în cel mai înalt grad neverosimil, al planului unei acțiuni teroriste: aruncarea în aer a clădirii Marii Adunări Naționale în timpul unei ședințe festive, la care ar fi urmat să participe și membrii guvernului. Prin naivitatea pretinsului proiect, fragmentul introduce o notă de humor negru în sumbrul document:

„Acuzatul Manu a ales casa din care trebuia să se sape un tunel lung de 300 de metri, care să ajungă până dedesubtul sălii Marei Adunări Naționale, s-a calculat cantitatea de pământ ce urma să fie scoasă din tunel, timpul necesar săpării tunelului, mijloacele de transport al pământului și cantitatea de exploziv necesară și au fost stabilite persoanele de încredere care trebuiau să execute această „operație”... Din calculele lui Manu, reieșea că ar fi necesare circa șase luni de zile pentru terminarea acestui tunel, executat în condițiuni care să asigure conspirativitatea necesară...”

Cititorului avizat îi este limpede că rocambolescul scenariu a fost un mijloc al lui Manu de a câștiga timp în anchetă. Verificarea acestei impresii o găsim în amintirile lui *Nistor Chioreanu* (loc. cit. 187):

„[După proces] l-am abordat ... pe George Manu.

– Spune te rog, George, ce-a fost cu istoria asta cu Dealul Mitropoliei, că n-am putut pricepe nimic.

– Păi, nici n-a fost nimic! M-au bătut într-una să spun ce complot am pus la cale și în cele din urmă, am inventat chestia cu planul de-a ridica în aer clădirea Parlamentului în timpul unei ședințe. După ce le-am spus asta, nu m-au mai bătut.

– Bine, dar de ce n-ai spus asta la proces?

– ... Să mă ia iar la bătaie? Peste un an, doi, când vom scăpa de aici, din iadul acesta, voi avea tot timpul să arăt absurditatea faptului...”

Nu murise încă speranța! Eliberarea n-a venit peste un an, doi, ci peste șaisprezece. Pentru cei rămași în viață. Dar Gheorghe Manu nu era printre ei.

Conform documentului oficial, ultimul cuvânt al lui Gh. Manu după dezbaterile procesului ar fi fost:

„Am recunoscut faptele și cunosc răspunderile. Aștept sentința dvs.”

În realitate, el a spus (cf. Radu Ciuceanu, *Intrarea în tunel*, Ed. Meridiane, 1991):

„Nu am de ce să mă apăr. Tot ce-am făcut a fost pentru a distruge comunismul. Îmi pare rău că nu am reușit.”

Sentințele nu li s-au comunicat acuzaților în ședință publică, ci, la trei zile după încheierea procesului, în celule.

Gheorghe Manu, Ioan Bujoiu, Alexandru Popp, Nicolae Petrașcu, Eugen Teodorescu și amiralul Horia Măcelariu vor fi condamnați la **muncă silnică pe viață**; Nicolae Mărgineanu, la 25 de ani; Dimitrie Gheorghiu și Nistor Chioreanu, la 20 de ani, Alexandru Balș și Gheorghe Bontilă, la 15 ani.

Gheorghe Manu, Ioan Bujoiu, Dimitrie Gheorghiu și **Alexandru Balș** vor muri în închisoare; **Alexandru Popp** și **Nicolae Petrașcu**, la scurt timp după eliberare.

7. Temnița

După pronunțarea sentinței, condamnații au fost transportați la **Aiud** și izolați în „zarcă”;

„*Renumele Zărcii era bine stabilit: Era închisoarea închisorilor; Căpătase valoare de simbol*”, spune *Aurel State (Drumul Crucii, v.1, 53)*.

Din anii de calvar care încep acum, ne-au rămas doar puține, dar cu atât mai prețioase, imagini. Supraviețuitorii infernului de la Aiud îl evocă pe Gheorghe Manu cu nețărmurită admirație. Piesele dispartate ale amintirilor lor și liantul fluid al imaginației noastre trebuie să recompună cei 13 ani care urmează.

Iată câteva *flash-uri* în această lungă noapte a detenției lui Gheorghe Manu:

N. Mărgineanu (loc.cit., 206): „...în camera din dreapta mea, a fost adus Manu...M-am bucurat [de vecinătatea] colegului meu, profesor de fizică nucleară la Universitatea din București, care m-a introdus în tainele structurii atomului, prin gaura comună a coșului de la soba sa și a mea. Stăteam de vorbă ceasuri întregi, iar schimbul nostru de cunoștințe îl comunicam și celorlalți. Eu, în schimb, l-am introdus în tainele psihologiei.

Tatăl lui Manu, Consilier la Curtea de Casație, era fiul generalului Manu, fost șef al Statului Major al armatei române, ministru de război și la un moment dat, prim-ministru. Casa în care s-a născut era o superbă vilă, clădită după modelul Muzeului Rodin de la Paris, de care tatăl său și mama sa s-au îndrăgostit în timpul călătoriei lor de nuntă. După exproprierea moșiei, nu și-au mai putut însă permite luxul de a o întreține și astfel a fost cumpărată de Auschnitt...Azi ea este casă de oaspeți pentru șefi de guverne și capete încoronate. George Manu nu s-a plâns totuși nicidecum de faptul că, dintr-o atare vilă superbă, a ajuns în zarca de la Aiud, unde dormea pe o jumătate de rogojină ruptă, acoperit cu o jumătate de pătură, ferfenițită și ea, răbdând nu numai foamea neumană, ci și frigul cumplit.... La urmă, vom cunoaște și carcerile pe timp de 5 sau chiar 10 zile, în celule de 60 pe 60 cm., în ai căror

pereți erau bătute cuie, pentru ca să nu ne putem sprijini de ei ... Aceste condiții criminale, inimaginabile prin neomenia lor, le-am putut suporta tot numai cu această retragere în propria noastră conștiință, unde găseam suficientă liniște sufletească ca să nu ne pierdem încrederea în noi. În oameni și în noi. Și în dreptatea în lume, care în cele din urmă trebuia să vină. Condiții similare de încercare nu am găsit în toată istoria închisorilor. Necunoscută pare să fi fost și în închisorile sovietice, deoarece Soljenițin nu pomenește de ea.”

Nistor Chioreanu (loc cit. P. 208) „...Tăblițele cu scrisori circulau de la celulă la celulă. Acestea erau niște bucăți de tablă de furnir, de mărimea unei foi de caiet, aduse din fabrică prin legionarii de la bucătărie: le ungeau cu DDT și, după ce se uscau, scriau pe ele cu o bucată de lemn ascuțită în formă de creion ... Unii învățau engleză, alții franceză sau chiar matematică. Eu, spre exemplu, îmi perfecționam cunoștințele de engleză, scriind sub supravegherea lui Manu o istorie a Transilvaniei în englezește, pentru cei care doreau să învețe două lucruri deodată, și istoria și limba engleză...”

Demostene Andronescu (Puncte Cardinale, nr. 7/43, 1994 p.4): „Profesorul George Manu nu era numai un reputat om de știință, recunoscut ca atare și de adversari, ci avea și temeinice studii umaniste. Filosofia, teologia, dreptul, filologia și mai cu seamă literatura erau domenii în care se mișca cu aceeași ușurință ca și în domeniul său de specialitate ... Era o veritabilă enciclopedie și dacă este adevărat (și, de bună seamă, este) că închisorile comuniste au fost adevărate universități, atunci „Universitatea Aiud” a avut ca „rector” între anii 1954 și 1961, anul morții sale, pe profesorul George Manu

... În acea perioadă, Aiudul era populat de foarte mulți tineri care fuseseră arestați de pe băncile școlii sau ale universităților și care erau, deci, cu studiile neterminate și instrucția incompletă. Majoritatea acestora, avizi de cunoaștere, apelau, pentru a-și completa bagajul de cunoștințe, la „bătrâni”, care în marea lor majoritate fiind intelectuali, le puneau la dispoziție cunoștințele lor. Printre cei mai activi în acest sens s-a dovedit a fi, fără îndoială, George Manu. În toată această perioadă, el a transmis, prin viu grai, celor care au avut norocul să împartă celula cu el, ori prin Morse (profesorul Manu era un morsist desăvârșit), celor din celelalte celule, zeci și sute de conferințe, prelegeri ori lecții din toate domeniile științelor umaniste: istorie, drept geografie, filosofie, literatură, limbi străine ... care erau memorate ori scrise pe pereți, pe bucăți de săpun, pe cioburi de sticlă etc. și apoi transmise din celulă în celulă și din om în om. Mulți dintre cei care au ieșit din închisoare cu temeinice cunoștințe de limbă și literatură engleză de exemplu, lui îi datorează acest lucru...

Profesorului George Manu i se datorează și inventarea scrierii, cu ajutorul alfabetului Morse, pe firul de ață. Odată, un grup de studenți care se aflau la un alt etaj decât cel pe care se afla el, i-au cerut (prin Morse, bineînțeles) să le transmită câteva din principiile de bază ale Constituției americane. Profesorul a refăcut din memorie, cu aproximație, toate cele șapte articole ale Constituției respective și aștepta un moment prielnic ca să le poată transmite la destinație. Tocmai în acel moment, s-a deschis ușa și

gardianul a dat celor din celulă ac și ață pentru repararea echipamentului. Văzând ața, profesorului Manu i-a venit ideea să transpună pe ea, în alfabet Morse (un nod dublu, linia, un nod simplu, punctul), textul pe care îl avea de transmis. Cu migală și cu multă răbdare, făcând mii de noduri, a reușit să „scrie” pe câțiva zeci de metri de ață textul celor șapte articole ale Constituției americane. A făcut apoi un ghem pe care l-a transmis destinatarilor împreună cu instrucțiunile de decodare. Această nouă metodă de scriere a constituit o adevărată revoluție a sistemului de comunicare din închisoare și a dat multe dureri de cap celor care vegheau ca deținuții să nu comunice între ei ...“

La începutul anilor '60, spectrul unei noi sfâșieri se ivea la orizontul negru al Aiudului: „Reeducarea”. Comparată cu fenomenul criminal experimentat la Pitești cu un deceniu în urmă, „Reeducarea de la Aiud” a fost calificată drept „non-violentă”, termen propriu de bună seamă doar în sens relativ. Li se cerea deținuților să-și renege în mod public trecutul și să-și exprime adevărată față de regimul care-i martirizase. Celor dispuși să o facă, li se ameliorau condițiile de detenție și li se făceau promisiuni tentante. Plăteau cu demnitatea lor umană, cu ultimele resturi ale sănătății lor spirituale. Cei care refuzau declarațiile degradante, aveau de suferit consecințele: amenințări, izolare, înfometare ... Spaima (spectrul reeditării „Piteștiului”), îndoiala, anihilarea respectului de sine – sau de ceilalți – erau fețele unei ucigătoare torturi morale, de care nu puteau scăpa nici cei care cădeau, nici cei care rezistau.

Aurel State (Drumul Crucii, vol.II, p. 256): „Se urmărea uciderea unei legende, destrămarea unor vise de tinerețe cu modelele și idealurile lor ... Cei ce fuseseră sub bombardamentul teribilei dezagregări, convalescenții cu evoluții diferite de la caz la caz, încercau să evite recidivarea, făcând în parte concesiile cerute... [Se] furișau spaime, subminând combativitatea încarcerărilor și prea obositorilor deținuți. Cei condamnați sub Antonescu ... ispășeau curând cei 25 de ani de osândă (timp în care închisoarea se asprise continuu), fără un semn de acasă ..., fără cărți de citit, fără creion și hârtie ... Ferestrele fuseseră oblonite, stăpânul se dovedise în stare de orice. Unde mai era loc pentru speranță? ... Oamenii se salvă prin interiorizare, meditație religioasă sau studiu, folosind cunoștințele cărților aflate printre ei; ... se inițiau în limbi străine, învățau pe de rost poeziile lui Gyr, Crainic și ale altor cunoscuți sau necunoscuți. Prelegerile profesorului **Manu**, continue până și-a dat duhul, circulau pe verticală, lăsate din fereastră, înregistrate în Morse prin noduri făcute pe firele de ață, scoase din pături și saltele ...“

Înțelegând că, așa cum tot **Aurel State** spune (p.267) „oricine se anula ..., renegându-și tinerețea și credința, devenea jalnic; surpa frumusețea, fie ea și tragică, a acestei lumi”, Gheorghe Manu a rezistat și acestei ultime încercări, refuzând fără ostentație, dar cu o hotărâre de neclintit, „reeducarea”.

Gabriel Bălănescu (Din împărăția morții, Ed.Gordian, Timișoara,1994,218):

„George Manu a făcut tuberculoză ganglionară... Medicul oficial nu putea indica un tratament decât cu avizul comandantului închisorii și al ofițerului politic. A doua zi

după diagnosticarea bolii, George Manu a fost chemat de comandantul penitenciarului, colonelul Crăciun, care i-a cerut o declarație de desolidarizare... George Manu a răspuns negativ la cererea colonelului și ca urmare, a fost dus din nou în zarcă. Relatarea acestui episod o am direct de la George Manu, cu care comunicam zilnic, cât am rămas deasupra celei în care era izolat.

După două sau trei luni, același medic... îi diagnostichează tuberculoză pulmonară. A urmat din nou întrevederea cu colonelul Crăciun, condiționându-i tratamentul de o declarație în sensul pomenit. George Manu, care nu era om al compromisurilor, răspunde din nou negativ, dar de această dată, puțin iritat, răspunsul i-a fost mai dur. În aceeași zi, mâncarea a primit-o strecurată, adică numai zeamă. Acest regim alimentar s-a prelungit pe o durată de câteva luni, astfel încât George Manu, la scurt timp, nu se mai ținea pe picioare. Cu toate acestea, lecțiile lui de geografie, istorie, engleză, filosofie etc. continuau cu aceeași febrilitate, fie prin Morse la zid, fie prin Morse pe firul de ață...

În fine, după încă un timp, două sau trei săptămâni, același medic... îi diagnostichează meningită tuberculoasă. În aceeași zi, profesorul Manu este din nou chemat de colonelul Crăciun, care avea pe biroul său câteva flacoane de streptomycină... și alte medicamente antibiotice occidentale. – Le vezi ?, îi spune lui George Manu colonelul Crăciun, -iată medicamentele care te pot salva. Privește-le, sunt numai medicamente occidentale, în care aveți încredere voi! Dă-mi declarația și te salvez!

George Manu a răspuns și de această dată ; **NU**.

Acesta a fost ultimul lui răspuns...

Radu Ciuceanu (Intrarea în tunel, Ed.Meridiane,1991, 331): „Adeseori îl priveam admirativ și-l studiam pe furiș, povestește Ion Dima... Gheorghe Manu avea atunci cincizeci și patru de ani. Purta ochelari cu lentile foarte groase, nu era prea înalt și părea foarte modest, prea modest pentru ceea ce era... Nu avea nimic din temeritatea luptătorului revoluționar și nici ascunzișurile sau cinismul oamenilor politici. Era profesorul calm, stăpân pe cunoștințele sale și gata oricând să le comunice altora...

După declanșarea reeducării nonviolente de la Aiud, se fac presiuni asupra sa pentru a-și renega ideile politice. Refuză orice compromis. Urmează represaliile... Este internat în celula tuberculoșilor... „Îl așezaseră singur într-un pat”, povestește N.G. [arhitectul Nicolae Goga (n.n)], fost deținut politic la Aiud... „Tot trupul era o rană. Avea escare peste tot. Din încheieturi îi curgea puroi. Încercam, în fiecare seară, să-i dăm să bea apă, iar doctorița, deși n-avea voie, îi făcea perfuzii... Înainte de-a muri, Manu m-a chemat la patul său și mi-a zis: **Să le spui tuturor că nu am făcut nici cel mai mic compromis. Să ne vedem dincolo!** Am dat mâna cu el. Mi-a făcut un semn care părea să fie o îmbrățișare. A murit a doua zi, dimineața. Cred că atunci am pierdut unul din cei mai mari intelectuali pe care i-a avut România (subl.n.)”.

... Și, fără îndoială, atunci – la 12 aprilie 1961 – a fost adăugată una dintre cele mai tragice file în cuprinzătorul dosar al **antiselecției** operate de molohul comunist în societatea și cultura română.

Maria Someșan

Mircea Iosifescu